

75 éve tört ki az első világháború

Ha ránézünk a térképre

HA VALAKI RÁNEZ az 1914. július 28-án még érvényes európai térképre, és összehasonlítja a ma érvényes, országhatárokat feltüntető atlaszokkal, jó néhány változást tapasztalhat. Meglehetősen, a 75 évvel ezelőtti érvényes államhatárokat bizonyos, apróbb kiigazításokkal talán még ma is hivatalosak lennének: ha — mint azt a múlt század nagy mese-mondója, Jókai Mór megírta A jövő század regénye című (helyenként háborzongatóan beteljesült, és beigazolóddó jóslatokkal terhes) zsongtós meséjében — a század ötvenes éveitől kezdve Magyarország királya (és egy személyben az osztrák császár) Habsburg I. Árpád lett volna. Eppenséggel így is történhetett volna.

A sors és a történelem kiszámíthatatlansága (vagy kiszámíthatósága?) folytán azonban éppen ma 75 éve egy bizonyos Gavrilo Princip nevezetű szerb diák néhány revolverlövessel megölte Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét, akik egy meglehetősen provokatív látogatás alkalmával Sarajevóban, a nem sokkal korábban anektált Bosznia-Hercegovina fővárosában autóztak egy nyitott kocsiban.

Ha naphoz és eseményhez kötjük, akkor végül is ez a kétségbeesett és terrorista jellegű esemény váltotta ki az első világháborút. A „robbantotta” nem volna helyes kifejezés ezúttal, hiszen meglehetősen előre megfontolt szándékkal már hosszú évek óta fegyverkeztek az európai nagyhatalmak, másrészt még napokig erre-arra billegett a mutató a Háború és a Béke felirat közt, amíg a nagyhatalmak vezetői elhatározták magukat, és mindent megfontoltak és mindent megfontoltak, és azt ígérték lelküktől, háborút követelő és elítélő népeknek, hogy mire lehullanak a levelek... És mire negyedszer is lehullottak a levelek, tízmillióan valóban örökre lehullottak, és további milliók életük végéig nyomát véselték a világégsnek, és Európa fele romokban hevert.

TEHÁT HA VALAKI RÁNEZ az ötszáz évvel ezelőtti térképekre (melyeken Európa akkori politikai arculata tanulmányozható) és összehasonlítja a ma érvényes atlaszokkal, akkor minden különösebb történetfilozófiai előképzettség nélkül felfedezheti, hogy mennyire mulandó mindaz, amit uralkodók, tábornokok, kancellárok és miniszterelnökök hoztak létre a mindenkori örökérvényűség céljával. Nem tördölvén azzal (hiszen mit sem tudhattak róla), hogy a történelem és társadalom mozgásváltozásai éppen milyen irányt és milyen utat szabnak a világ, és ezen belül Európa fejlődésének. Azt azonban minden általános iskolás is tudja, hogy a politikai határok átrendeződése általában háborúk után szokott megtörténni, s hogy ez fordítva is igaz: a határok átrendezésének óhaját többnyire háború követi.

A 75 évvel ezelőtti utolsó békenapon még érvényes európai térképek szemlélve meglehetősen szembeötlő tény, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia az európai nagyhatalmak közt területileg (és népességét tekintve) a negyedik-ötödik. De talán még ennél is fontosabb az a belső jellemző, ami a térképész során talán nem derülhet ki ennyire egyértelműen, viszont az utóbbi évek, évtizedek társadalom- és gazdaságtörténelmi tanulmányai alapján mind világosabban körvonalazódik. Mégpedig az, hogy mit is jelentett ez az államalakulat, a már ugyancsak korábban és meglehetősen részletesen feldolgozott negatívumok mellett. A nagymértékű társadalmi és nemzeti elnyomást, a tolerancia híján akaratát érvényesíteni kívánó szűk uralkodó réteg félresikerült és torz egyezségeit és megalkuvásait, az aránytalanul nagy hatalmi aspirációkat, amelyek azt eredményezték, hogy az amúgy sem túlzottan olajozottan működő államgépezet jószerevével annyiféle esett szét a háború végén, ahány nagyobb nemzet(iség) csak az államalakulat határain belül élt.

A MONARCHIA POZITIVUMAIT felsorakoztató elemzések mindenekelőtt arra világítanak rá, hogy ez a — mintegy félmillió négyzetkilométeres — térség, amely a mai Francia-, vagy Spanyolország nagyságával vetekszik, olyan termelési és fogyasztási piacra vált a századforduló utáni évtizedre, amely ebben a közép-európai térségben sem addig, sem azóta nem létezett. A Cseh-erdőtől a Fogarasi-havasokig, Galiciától Fiuméig egyetlen vámtunióban, egyetlen valutával (és a nemzetközi pénzügyi piacokon igen jól jegyzett valutával), egyetlen (igaz, rendkívül lassú és bürokratikus) irányítással,

zonyithatta valódi életképességét, és máris újabb háború pusztította Európát, majdnem pontosan 25 évvel az első világháború kitörése után. És az sokkal pusztítóbb volt, sokkal több emberéletet követelt, és sokkal többet az ártatlan és védtelen polgári lakosságból. Új status quo alakult ki, egyebek közt az egykori monarchia egykori területén is. Csak egyvalami nem tudott kialakulni a valaha egységes és mégis rendkívül sokféle közép-európai térségben: egy olyan integráció, amelyben az egymás szomszédságában élő és végül is egymásra szoruló kis népek mindegyike kölcsönösen jól járna.

Mindent megfontoltak és megfontoltak

de olyan komoly gazdasági régió jött létre, amely akár a mai gazdasági és politikai integrációk előképe is lehetett, legalábbis bizonyos csirákban. És nem is életképtelen régió.

Az osztrák és cseh nehéz- és gépipar mellett európai (sőt, világ-) színvonalú volt a magyar malomipar, egyre értékeltebben fejlődött a magyar könnyű- és textilipar, a magyar mezőgazdaság pedig hagyományosan a térség éléskamrája volt. Fejlődött az út- és vasúthálózat, a folyami és tengeri hajózás, a tengeri kikötők. A mind erősebb verseny okozta készletből kifolyólag a háború előtti évtizedben a magyarországi központi területek népességének életszínvonalára elérte a legfejlettebb cseh és osztrák területekét, és a színvonal-emelkedés, ha lassan is, de tovább terjedt a peremek felé. Ma már, ennyi év távlatából visszatekintve, tárgyilagosan értékelve ki lehet mutatni a monarchia potenciális és hosszabb távon előremutató gazdasági pozitívumait, ám a kor realitásait figyelembe véve nem lehet nem igazat adni mindazoknak, a nagyformátumú gondolkodóknak és politikusoknak, akik a háború megpróbáltatásainak kitett államalakulat végét jósolták (alkalmasint már a háború előtt is).

ÉS A KOR REALITÁSAI végül is úgy szólnak, hogy a távolabbi jövőben esetlegesen eredményes gazdasági fellendülés érveit egyszerűen lesöpörték az akkori történelmi jelen és közeljövő politikai, nemzeti, nemzetiségi, államalapítási önállósodás belátható közelségben levő, reális érvei. Amelyeket a háborúban vereséget szenvedett monarchiával szemben erőteljesen támogattak a győztes hatalmak. Az ugyanakkor vesztes Németország egységes maradt, Közép- és Kelet-Európa térképe azonban jelentősen átalakult. Régebbi és új országok jöttek létre régebbi és addig soha nem volt határok mentén, az önmegrendezés és a nemzeti önállóság jegyében. A korábbi egységes piac helyett több, kisebb, igen sok nehézséggel küzdő nemzetgazdaság jött létre, hol többé, ám inkább kevésbé sikeresen. Az 1920-as párizsi béke nyomán létrejött új európai status quo jószerevével még be sem bi-

NEMCSAK TÖRTÉNELMI-ETLEN, de gyerekes dolog is volna visszakiáltani a monarchiát a múlt megszüpítő messzeségből. Ma már azok a gazdasági érvek nem érvényesek, amelyek háromnegyed évszázada előremutatóak lehetnek. Ma már csak az olyan hatalmas és erős régió képes a világban felvenni az odadobott kesztyűt, mint a nyugat-európai integráció. Világos, hogy nem valamilyen monarchia-feltámasztó irányban kell keresnünk a kivezető utat abból a nemzetgazdasági elszigeteltségből, amelyből a KGST sem képes kiemelni a kisebb országok gazdaságát; hiszen a KGST világkereskedelmi aránya nem éri el Tajvanét vagy akár csak Dél-Koreát. Inkább arra kellene törekednünk, hogy ami a letűnt államalakulat gazdaságtörténetében ma is pozitívumként értelmezhető, s ami a magyar fejlődésben, fejlettségben ma is európai színvonalú, azzal az európai közös értékekhez próbáljunk közelíteni, betagozódni, azt próbáljuk gazdagítani, sajátos nemzeti jellemzőinkkel színesíteni.

Mert ha ma valaki ránéz az 1989-ben érvényes térképekre, azt ugyan nem tudhatja, hogyan fognak festeni a politikai határok ötszáz év múlva. De ahhoz a térképre sem kell néznie, hogy tudja: a jelenlegi határok bármilyen átszabása sokkal rosszabb következményekkel járhat Európára és sokat szenvedett népeire, mint bármilyen korábbi, hasonló kezdeményezés. Az a pusztító világháború, amely ma 75 éve kezdődött egyetlen pisztolyból leadott néhány lövéssel, több mint tízmillió ember halálával járt, az akkori Magyarország több mint egymillió embert vesztett halottakban, s valamivel több mint 3,5 millióan sebesültek, nyomorodtak meg. Aztán elveszett a terület kétharmada és a magyarság negyede.

EZÉRT HA VALAKI RÁNEZ a mai térképekre és azt próbálja találgatni, hogy változhatnak-e még a határok, és ha igen: hogyan; akkor legfeljebb azt álmodhatja, hogy egyre több helyen bontják majd le a falakat, a drótkadályokat és a sorompókat. Mert egyáltalán nincs más lehetőség, más kiút, más jövő.

KFNESSEI ANDRÁS

Beszélgetés a Horányi Társaságról

Az öngyógyítás művészete

Ez év elején alakult meg a Horányi Béla Idegtudományi Társaság. Tagjai: négy klinikai tudományág: a pszichiátria, a neurológia, a pszichológia és az idegsebészet kiemelkedő szakembereiből regrutálódtak. A taglétszám jelenleg korlátozott, a színvonalat higitani nem nagyon akarják, de a stafétát átadása érdekében a jelentkező fiatal szakemberek közül felveszik majd azokat, akiket legalább két társasági tag ajánl. A társaságról annak elnökével, Lipcsey Attila professzorral, egykori Horányi-tanítvánnyal; a János kórház főorvosával beszélgettünk.

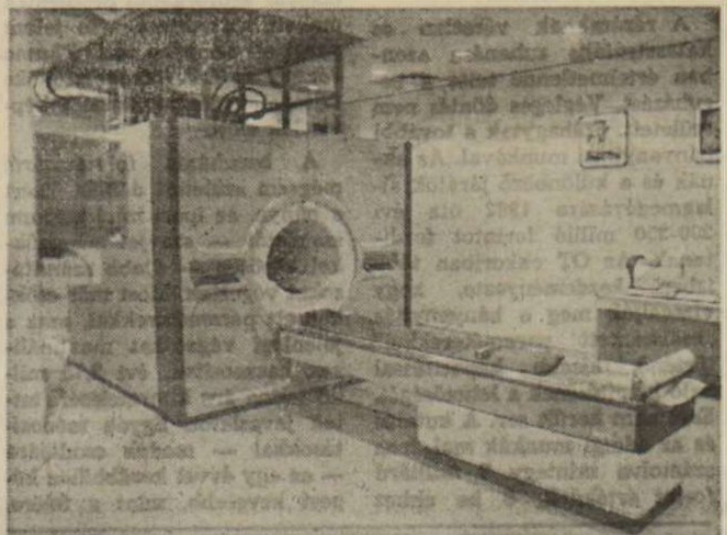
— Amikor valamilyen társaság nevet választ, elkötelezi magát egy szemlélet, egy tradíció mellett. Mit jelent ez az önök esetében? Hogyan értelmezzük Horányi Béla ideggyógyász mához szóló tanítását?

— Horányi professzor egyik axiómája: a kökémény, tételes szaktudás. Ez roppant banális hangzik, de a gyakorlat sajnos egészen mást mutat. Gyakran vizsgáztatók szakorvosokat, és mit mondjak, sűrűn tapasztalom a stabil alapsmeretek hiányát. A Horányi-örökség másik része az abszolút betegközpontú szemlélet. Ez is lapos közhelynek tűnik. De ellenkezőjé hadd illusztráljam egy példával. Egyik alkalommal valamelyik intézményünkben járva, pszichiáterek, pszichológusok boldogan rajzolták ki a pszichoterápiás ülésről. Elmondták, milyen remekül sikerült az egyik betegnek az acting outja, azaz kvázi kitöréses reakciója. S mikor megkérdeztem, hogy ez nagyon szép, de mi volt az ügyben a feloldás, mi volt a betegnek ebből a haszna, erre zavart választ kaptam, hogy ja, hát a beteg... Ez a csoport akkor lett volna jó igazán, ha első helyre a beteg, és nem a tudományos élmény kerül. A Horányi-örökség további hozadéka az élet szeretete. A hozzánk forduló betegeknek ez manapság háttérbe szorult, eluralkodóban van — szakmai szóval élve — az anhedonizmus. Az élet szeretetének, élvezésének csökkenése vagy hiánya vezet az alkoholfogyasztáshoz, a droghoz, a depresszióhoz és az öngyilkossághoz. Mindezekben (a drogot leszámítva) világszinten nagyon vagyunk. Egy híres amerikai depressziókutató tavaly nálunk tartott előadást, amit egy diával kezdett: részletet mutatott a Szomorú vasárnap című filmből. Majd elmondta, hogy ő belélt a magyar lélekbe, amelyikre sajnos ez az anhedonizmus hozzáállás nagyon is jellemző. De még mindig Horányi öröksége; figyelmünket felhívta a tökéletesen finomított kórimék megfogalmazására. Egy pszichiátriai betegségnek rengeteg alkategóriája lehet, és mindegyik más és más terápiát igényel. Szükség van természetesen a csúcstechnológia alkalmazására a gyógyászatban, de szükség van a jól képzett orvosi agyra, mint a csúcstechnológia egyik két lábán járó hordozójára.

— Csúcstechnológiát emlit. A magyar egészségügy szegény, mint a templom egere... Az önök területén talán egyik legjobban használható diagnosztikus eszköz — ahogy tudom —, a CT, azaz a komputertomográf. Az ezzel végzett vizsgálata-

precíz körképet ad, de nagyon drága. Hozzájuthat-e az átlagpolgár is?

— Ahogyan maga kérdez, az tipikus magyar betegség. A CT valóban drága; egy vizsgálat 21 610 forint. A mai gazdasági helyzetben óriási vívmány, hogy 15 ilyen készülék van az országban. Azaz, Mari néni éppúgy igénybe veheti, mint X. elvtárs —, ez nem luxusfogyasztás, hanem diagnosztikai eszköz. Az országban van még egy ennél „okosabb” gép is, a mágneses rezonanciavizsgáló. A csúcstechnológia másik terméke egy PET rövidítésű masina, amely az agyi anyagcserét mutatja képernyőn. Hihetetlenül izgalmas, amint látható az em-

A komputertomográf használata nem luxus. Foto: Bánkúti András

ber gondolkodása folytán az agyban tízedmásodpercenként lejátszódó kémiai változás. Sajnos ez a szupermasina még nincs Magyarországon. A műszerezettség, az ilyen típusú eszközök nemcsak azért nélkülözhetetlenek a gyógyászatban, mert biztos diagnózist nyújtanak, hanem azért is, mert teljesen fájdalommentes vizsgálatokat tesznek lehetővé. És ez nagyon fontos a beteg szempontjából.

— Hadd térjek most vissza arra, hogy mi magyarok mennyire nem vagyunk hedonisták. Hát csodálkozok ezen? Ebben az országban néhány hét alatt több változás megy végbe, mint normális társadalmakban évek alatt. Jó, vagy rossz, az tökéletesen mindegy, csökkenti az emberek biztonságérzetét, tájékozódó képességét, s az az élményzuható, amiben élünk, és az a tempó, amire kényszerülünk, lehetetlenné teszi az élmények feldolgozását.

— Ami a politikai diagnózist illeti, azt nem cáfolom, mert az újságíró „közelebb van a

tűzhöz”, mint egy elmeegógyász. De hadd hozakodjak elő ismét mesteremmel, Horányi Bélával; s tanainak egyikével, a gyógyító hallgatással. Freud szerint az elfojtott és hártott dolgok egy idő után megjelennek, és munkálni kezdenek. Ez igaz. De a tételes anyagot jól ismerő pszichiáter képes felhívni a figyelmet arra, hogy talán a beteg konfliktusa nem is annyira döntő. És a beteg megtanul hallgatni. Hallgatni, és együtt élni a konfliktusával. Evtizedek óta kérdezem betegeimtől, mit csinálnak, ha konfliktusba kerülnek? Nemtől, kortól, intellektustól függetlenül az első, spontán válasz az, hogy a konfliktust megoldom. Ekkor én tovább kérdezem; és ha nem oldható meg? Ekkor hosszabb gondolkodás után jön a — szerintem — helyes válasz: kikerülöm. Horányi szerint a konfliktust kikerülni, vagy a problémával intellektuálisan feldolgozva együtt élni, ez az üdvözítő megoldás.

— Az intellektuális feldolgozáshoz többnyire szakember segítségére van szükség. Nélünk az embereknek erre se ideje, se pénze nincs. Arról nem is beszélve, hogy valahol még mindig röstelkednek lelki problé-

mákkal, pszichológushoz, pszichiáterhez fordulni.

— Nem hiszem, hogy nincs pénz, nincs idő. Heti 30–40 percre az önkarbantartásra mindenkinek van ideje. S ha nincs pénze szakemberhez fordulni, tanuljon meg meditálni. Ha az ember rendszeresen rászokik arra — hogy, mondjuk hetente egyszer — magában végiggondolja, hol tart most, hol van, és mit is akar? Ha rendszeresen szembesíti önmagát a helyzetével, ez öngyógyítás nélkül, nagyon sokat jelent. Az öngyógyítás tekintetében. Azok a betegek, akiket erre megtanítottunk, elmondják, hogy ez a meditáció életük része lett, természetes szükségletükké vált. Az önmegfigyelés hihetetlenül fontos. Arról nem is beszélve, hogy aki önmagára jól tud reflektálni, az könnyebben választ az élet egyéb kihívásaira, jobban reagál szűkebb-tágabb környezetének problémáira is.

V. B. E.

Szenzációk a boldog békeidőkből

Nem, senki ne gondoljon óriási, világmegváltó dolgokra, a kötetben összegyűjtött történetek, ha egykoron tényleg nagy port is vertek fel, mára elvesztették igazi jelentőségüket. Persze csak annak, aki az iskolai történelemkönyvek szikár és igencsak hézagos mércéjével mérte múltunk eseményeit. Ezúttal ugyanis, csata helyett csupán párbajról, korszakos államférfiak helyett senkiházi nimolistákról, máig ható forradalmak helyett méltán feledett botrányokról olvashatunk Búza Péter jóvoltából, aki lankadátlan ügybuzgalommal kutat különféle Szenzációk nyomában a békeidők Budapestjén. A fenti címben ennek ellenére az sem csodálatos, aki nagyívű történelmi folyamatokat szeretne tetten érni a maga nemében — és az utóbbi időben — páratlanul számfutó századforduló plety-

kagyűjteményben. A színes forgatagként feltűnő csodabogarak kavalkádjá mögött ugyanis kétségkívül ott rejtezik maga a történelem. A különleges érzékkel és stílusbuzgárral megírt — emellett gazdag fotóanyaggal illusztrált — könyv tudnillik olyan „hanyagolható fontosságú” események tárháza, melyek a hosszánható folyamatok hangulatát háttérrel és némelykor összefüggéseit is feltárják.

A könyv műfajilag alig besorolható alkotás. A szerző ugyanis nemcsak passzív lejegyzője a hallottaknak, de kitartó nyomozása révén riportterre vedlik, s az életteli teli beszélgetések nyomán kitarul egy örökre letűnt világ, a világháborús formálódását élő Budapest és a dualizmus másodhegedűs szerepéből kikémmeregni készülő ország.

Felvonulnak itt pénzhamisító diákvézerek, férfiek elő delnök, virágáros lánykákból lett bár-madámok, sztrájkoló masinisták, vagy notórius szalonmerénylők.

A sorokat olvasva szinte visszarepülünk a hajdani redakcióba, a régmúlt lokálba, ott menetelünk a kormány ellen tüntetőkké, s úgyszólván ismerősünkké lesz Széll Kálmán, Wekerle és Tisza István számos minisztere is. Egyik sztoriból a másikba folyva arra gondolok, vajon száz év nitottunk, elmondják, hogy ez események és kik lesznek azok a figurák akik helyet kapnának egy akkor készülő hasonló szenzációgyűjteményben. Egy biztos tippem mindenesetre már van! A kazánkirályt és Petőfijét e kötetben feltétlenül bérelt hely illeti meg. (Kozmosz) (Palugyal)